

А. А. Олешко,
д. е. н., доцент, професор кафедри фінансових ринків,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БЕЗГОТІВКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

A. Oleszko,
Doctor of Economic Sciences, Associated Professor, Professor of the Department of Financial Markets,
University of State Fiscal Service of Ukraine

INNOVATIVE TRENDS OF CASHLESS ECONOMY DEVELOPMENT

Метою статті є дослідження інноваційних тенденцій розвитку глобальної безготівкової економіки та визначення перспектив прискорення її формування в Україні. Процеси інноватизації безготівкової економіки трансформують платіжні системи, механізми безготівкових електронних платежів, криптовалютний ринок. Результати дослідження полягають у виявленні переваг і загроз безготівкової економіки та формуванні напрямів розширення діджиталізації економіки в Україні. Перехід до безготівкових розрахунків дозволить забезпечити розвиток фінансового ринку та знизити рівень тіньової економіки. До основних загроз безготівкової економіки віднесено потенційні можливості абсолютизації влади глобальних фінансових інституцій над економічними відносинами та зростання кібератак. В Україні необхідним є розширення безготівкових розрахунків в економіці, сфері сплати за товари і послуги, e-commerce, споживчому кредитуванні, соціальних виплатах, що дозволить прискорити економічне зростання та інтеграційні процеси.

The purpose of the paper is to study the innovative trends in the development of the cashless global economy and the prospects for the formation of the cashless economy of Ukraine. The processes of innovation of the cashless economy transform payment systems, mechanisms of cashless electronic payments, crypto-currency market. Results of the survey showed the identification of the advantages and threats of cashless economy and in formation of the digitalization of economy activities in Ukraine. The transition to cashless payments will ensure the development of financial markets and reduce the shadow economy. The main threats to the cashless economy include the potential of the absolute power of global financial institutions over economic relations of business entities and the growth of cyberattacks. Increase in cashless payments in the economy, in the payment for goods and services, e-commerce, consumer crediting and social payments will lead to economic growth increase and integration processes in Ukraine.

Ключові слова: глобальна безготівкова економіка, безготівкові розрахунки, інноваційні тенденції, електронні гроші, цифрове суспільство.

Key words: cashless global economy, cashless payments, innovative trends, e-money, digital society.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Грошово-кредитні ринки національних держав у глобалізованому світі функціонують під впливом процесів інтернаціоналізації і взаємопроникнення грошових систем та знаходяться в перманентному

трансформаційному стані, що характеризується інноваційними змінами в міжнародних розрахунках і платіжних системах, поширенням електронних грошей, криптовалют, впровадженням безконтактних платежів.

Таблиця 1. Частка готівкових і безготівкових платежів у регіонах світу

Регіон	Частка готівкових платежів, %	Частка безготівкових платежів, %
Азіатсько-Тихоокеанський (розвинені країни)	65	35
Азіатсько-Тихоокеанський (країни, що розвиваються)	98	2
Північна Америка	48	52
Південна Америка	91	9
Західна Європа	66	34
Східна Європа	93	7
Африка	99	1

Інноваційною трансформацією на глобальному грошово-кредитному ринку є перехід до інноваційних безготівкових грошей, відмова від готівкових розрахунків та, відповідно, побудова глобальної безготівкової економіки. Країни-лідери у впровадженні безготівкових розрахунків отримують додаткові драйвери економічного зростання та спричиняють вплив на країни з ринками, що формуються. З одного боку, країни з ринками, що формуються отримують доступ до інноваційних технологій грошово-кредитного ринку та розширюють можливості участі у міжнародних платіжних системах. З іншого — випереджаюче зростання високорозвинених країн зумовлює зростання розриву в інноваційному і фінансовому розвитку між ними та країнами з ринками, що формуються. У цьому контексті для України важливим є прискорення процесів переходу до безготівкової економіки та подальша інтеграція як рівноправного партнера в міжнародні економічні відносини.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням інноваційних тенденцій формування безготівкової економіки в глобалізованому світі присвячені праці таких вчених як Batiz-Lazo B., Efthymiou L. [1], Furst H. [2], Wellisz C. [3].

Batiz-Lazo B., Efthymiou L. [1], використовуючи історико-логічний метод, сформували основні тренди переходу суспільства від готівкових грошей до безготівкових розрахунків. На думку Furst H. формування безготівкової економіки є невідворотним процесом для усіх суб'єктів міжнародних економічних відносин [2].

В Україні впровадження глобальних трендів безготівкової економіки ініційовані НБУ і мають на меті забезпечити у 2020 році досягнення таких показників: частка готівки у ВВП має зменшитись з 14,6 % до 7,5 %, кількість POS-терміналів — збільшитись з 4,5 до 11 тис. шт. на 1 млн осіб, рівень безготівкових розрахунків — зрости з 31 % до 55 %, у тому числі через національну платіжну систему "Простір" — з 0,73 % до 30 % [4].

Поширення безготівкових розрахунків передбачається в рамках реалізації концепції розвитку цифрової економіки України на 2018 — 2020 роки [5]. Це дозволить прискорити комерційну взаємодію суб'єктів економічної діяльності, зменшити рівень тінізації економіки, зменшити готівкове навантаження на фінансову систему країни,

стимулювати розвиток електронної комерції й онлайн-технологій та забезпечити впровадження нових видів фінансових послуг і сервісів.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження інноваційних тенденцій розвитку глобальної безготівкової економіки та визначення перспектив прискорення її формування в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Цифровізація суспільного життя та фінансової сфери базується на принципово новій філософії фінансово-економічних відносин між населенням, бізнесом та державою.

У глобалізованому світі існує понад 300 платіжних схем безготівкових електронних платежів. Безготівкові платежі на світовому ринку стрімко зростають: у 2015 році їх обсяг становив 1,66 трлн дол., що на 14 % більше, ніж у 2014 році.

У 2015 році за результатами досліджень McKinsey & Company співвідношення готівкових і безготівкових платежів у світі становило 85 до 15 (табл. 1).

У 2017 році найуспішнішими країнами у впровадженні безготівкової економіки стали Канада, Швеція, Британія, Франція, США, Китай, Австрія, Німеччина, Японія і Росія. Кількість платіжних карток у цих країнах становить в середньому 2 шт. на одну особу [6]. Частка готівки у грошовому обігу країни (співвідношення грошового агрегату M0 до ВВП) як індикатор рівня безготівкової економіки є найменшою у таких високорозвинених країнах як Канада (3,8 %), Велика Британія (3,6 %), Норвегія (1,9 %), Данія (3,0 %), Швеція (1,9 %).

Співвідношення готівкових і безготівкових розрахунків у різних регіонах світу та національних державах залежить від таких факторів:

- рівень розвитку демократії та економіки;
- рівень відкритості економіки;
- частка тіньового сектору та рівень корупції;
- рівень проникнення термінальної мережі;
- ментальність, культура, рівень грамотності населення та мотивація до безготівкових платежів.

Розвиток безготівкової економіки пов'язаний з динамікою розвитку платіжних систем. Платіжні системи є інноваційним механізмом переміщення (переказу) коштів між банками та інституційними суб'єктами за то-

Таблиця 2. Динаміка розвитку безготівкової економіки в Україні

Показник	Тенденції розвитку у 2017 році
Частка безготівкових розрахунків платіжними картками	39,3 % – зростання втричі за останні 5 років
Частка готівки у ВВП	15 % - найгірший показник у порівнянні з країнами ЄС
Безготівкові операції	2,3 млрд шт. на суму 835 млрд грн, що на 46,2 % більше, ніж у 2016 році
Кількість платіжних карток	59,9 млн шт., що становить 1,43 картки на одну особу
Безконтактні платежі	2,7 млн шт., що на 37,8 % більше, ніж у 2016 році

вари і послуги, альтернативи якому в глобалізованому світі немає. Прискорення економічних процесів відбувається за допомогою використання універсальних систем міжнародних платежів без територіальних кордонів. Найбільшими міжнародними картковими платіжними системами, які також називають Міжнародними картковими асоціаціями є "Visa" (частка випущених платіжних карт у їх загальному обсязі становить 42,5 %) та "MasterCard" (26,6 %). Найпоширенішими платіжними системами Інтернет є WebMoney Transfer, PayPal, E-Gold, Moneybookers (Skrill), Z-PAYMENT, Payza (Alertpay), Google Checkout, Perfect Money, LiqPay та інші.

Інноваційним фінансовим інструментом є криптовалюта як децентралізований цифровий вимір вартості, який має криптографічний захист обліку. Сьогодні нараховується близько тисячі видів криптовалют (їх кількість постійно змінюється), серед яких найбільшого поширення набув біткоїн (Bitcoin). Однак біткоїн, як і інші цифрові валюти, не прив'язані до жодного уряду, з потенційними можливостями кожної людини до її видобутку, стали не стільки засобом платежу, скільки фінансовим активом, купівля-продаж якого на фондових ринках (крипторинках) породжує низку спекуляцій й проблем наукового, економічного, технічного, правового та державницького характеру. У цьому контексті Р. Шиллер вважає, що крах біткоіна неминучий, а оцінити його вартість неможливо [7]. Дж. Стігліц також вважає поведінку біткоіна на фондовому ринку фінансовою бульбашкою і наголошує на відсутності його соціальної функції [8].

Інноваційна роль у формуванні безготівкової економіки належить фінансово-технологічним компаніям (Fintech). Сьогодні відбувається стрімкий розвиток фінансово-технологічних компаній, що розробляють технологічні проекти в сфері фінансів, здебільшого в банківській системі. Інноваційні технології у фінансовій системі базуються на інноваціях у сфері біометрії, штучного інтелекту, криптографії, хмарних обчислень, блокчейну. Обсяг інвестицій у Fintech у 2010 — 2015 роках зріс у чотири рази і сягнув 19 млрд дол. США, з яких основна частина інвестована у розробку інноваційних продуктів у сфері розрахунків та кредитування. У 2017 році світові інвестиції у Fintech становили 14,2 млрд дол. США, що на 18% менше, ніж у 2016 році. Найбільші обсяги інвестицій залучили США — на суму 7,0 млрд дол. США, Велика Британія — 1,8 млрд дол. США та Китай — 1,6 млрд дол. США. Загалом на ці країни припадає 73 % світових інвестицій у Fintech [9].

В Україні також прискорюються процеси переходу до безготівкової економіки (табл. 2).

Сьогодні в Україні більше половини (53 %) безготівкових операцій проводиться у мережі Internet, хоча у країнах ЄС цей показник сягає 90 відсотків. Кількість платіжних карток в Україні перевищила кількість населення і становила у 2017 році понад 59,9 млн шт. [10]. При цьому надання кредитних карток найбільш поширене під зарплатні проекти та разом із дебетовими картками.

У цьому контексті впровадження безготівкової економіки передбачає цілеспрямований державний вплив на персональні розрахунки, сплату за товари і послуги, e-commerce, транспорт, оренду, внутрішній туризм, виплату заробітної плати, споживче кредитування, державні платежі, соціальні виплати, пенсії, субсидії тощо. Такі заходи сприятимуть досягненню цілей антикризового регулювання у фінансовому секторі економіки [11, с. 4—7].

Переваги безготівкової економіки наступні:

- скорочення витрат на обслуговування грошового обігу;
- зменшення витрат на виготовлення грошей;
- підвищення захисту від пограбування та підроблення грошей;
- скорочення тіньового сектора економіки;
- підвищення прозорості формування доходів і витрат корпорацій, бізнесу, сектору загальнодержавного управління та домогосподарств;
- скорочення операційних витрат банків, зростання їх комісійних доходів і ліквідності;
- доступ до додаткових можливостей і сервісів;
- швидкість транзакцій;
- можливість розрахунків у будь-якій валюті та країні світу;
- зручність використання.

На думку опонентів тотального переходу на безготівкові розрахунки "електронізація" грошово-товарних операцій призведе до абсолютного контролю з боку глобальних фінансових інституцій (здебільшого банків) над економічним та особистим життям населення планети. Сьогодні банки володіють повною інформацією про клієнтів та мають можливість контролювати їх фінансові потоки. Принагідно, що ще на початку ХХ століття Р. Гільферинг ввів поняття "організований капіталізм", за якого банки встановлюють контроль над економікою та "організують" суспільне життя [12].

Другим аргументом не на користь безготівкової економіки є наявність та усталена тенденція до зрос-

тання кіберризиків, які включають спрямовані хакерські атаки, програмні і апаратні закладки в обладнанні, шпигунство та інформаторів, експлуатацію вразливостей у застарілому обладнанні тощо.

ВИСНОВКИ

Нові технології та інформатизація стали основними чинниками експоненціального зростання фінансового сектору в світі. При цьому банки здійснюють найбільші витрати на придбання й продукування нових технологій та інноваційних рішень.

Впровадження кредитних карток, Інтернет-банкінгу, мобільного банкінгу, мобільних додатків та інших новацій суттєво модифікували господарський механізм, засадничі положення грошово-кредитної політики національних держав та життя пересічних громадян.

Використання електронних грошей та альтернативних способів розрахунків з одного боку спрощує (робить більш комфортним) господарське життя, з іншого — несе загрози, по-перше, тотального контролю банків і небанківських установ над клієнтами у зв'язку із володінням ними значним масивом персональних і біометричних даних, по-друге — поширення кіберзлочинності та руйнації банківських систем внаслідок хакерських атак.

Незважаючи на загрози і застереження до тотального переходу на безготівкові розрахунки дана тенденція є об'єктивною реальністю і найближчими роками суспільство у повній мірі відчує зміни, спричинені новою фазою генезису глобальної економіки.

Література:

1. Batiz-Lazo B. and Efthymiou L. (2016), *The Book of Payments: Historical and Contemporary Views on the Cashless Society*, Palgrave Macmillan, London, UK.
2. Furst H. (2017), "A world becoming cashless. Description and analysis", Munich, GRIN Verlag, available at: <https://www.grin.com/document/353528> (Accessed 10 May 2018).
3. Wellisz C. (2016), "The Dark Side of Technology", *Finance & Development*, Vol. 53, No. 3, pp. 14—17.
4. Cashless Economy // Національний банк України. — Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30432161>
5. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки / Розпорядження Кабінету міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>
6. Finance-monthly (2017), "The World's Top 10 Cashless Countries In 2017", available at: <https://www.finance-monthly.com/2017/10/the-worlds-top-10-cashless-countries-in-2017/> (Accessed 10 May 2018).
7. Shiller R. (2017), "Bitcoin valuation is 'exceptionally ambiguous'", available at: <https://www.cnbc.com/2017/12/19/robert-shiller-bitcoin-valuation-is-exceptionally-ambiguous.html> (Accessed 10 May 2018).
8. Stiglitz J. (2017), "Bitcoin ought to be outlawed", available at: <https://www.weforum.org/agenda/2017/11/joseph-stiglitz-bitcoin-ought-to-be-outlawed/> (Accessed 10 May 2018).
9. Innovate Finance (2017), "2017 Vc Fintech Investment Landscape", available at: https://new.innovatefinance.com/wp-content/uploads/2018/02/final-2017-vc-investment-landscape_9feb.compressed.pdf (Accessed 10 May 2018).
10. Natsionalnyi bank Ukrainy (2018), "Rynok platizhnykh kartok v Ukraini", available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219 (Accessed 10 May 2018).
11. Oleshko, A.A. (2012), "Kontseptual'ni zasady antykrizovoho rehulivannia natsional'noi ekonomiky", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 4—7.
12. Hilferding, R. (2006), *Finance Capital: A Study of the Latest Phase of Capitalist Development*, Routledge, London, UK.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2018 р.